

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО: ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ, НАУКОВЕ ПІДГРУНТЯ

Війна російської федерації проти України розпочалась у квітні 2014 р., але носила повальний характер (бойові дії / окупація на сході і півдні). 24 лютого 2022 р. відбулось повномасштабне вторгнення російських військ на територію нашої держави. Повсякденність усіх українців без винятку змінилась. Ключовими цінностями співгромадян стали: життя, безпека, ментальне здоров'я, свобода, права, взаємодопомога.

Під час воєнного стану важливим є патріотичне виховання молоді, яке складно реалізувати педагогічним працівникам закладів освіти в повному обсязі без знань регіональної історії. Відмітимо, що після здобуття Україною незалежності активізувались учені різних галузей для духового відродження нації. Важливе місце в цьому процесі зайняли фахівці з історії, котрі популяризували події місцевих минувшин, раніше засекречену інформацію на різну тематику.

Визначень поняття «краєзнавство» чимало. Одні стверджують, що це наука, інші – засіб виховання, педагогічний метод, масова діяльність тощо. Безсумнівно воно є формою пізнання рідного краю, направленою на вивчення «певного географічного та історичного регіонів країни» [3, 31–32]. Серед усіх видів краєзнавства найбільш популярним є історичне, котре вважається ефективним механізмом із вивчення соціально-економічних, політичних, культурних особливостей краю. Під «краєм» зазвичай розуміють територію одного регіону, області, району, міста, селища чи села.

Нині історичне краєзнавство є потужним інструментом для пробудження національної самосвідомості, ідентичності українського народу. Дослідники різними методами намагаються зберегти та популяризувати події, етапи розвитку невеликих населених пунктів. Надбання наших пращурів мають бути задокументовані для наступних поколінь. Реконструкції минулого, вивчення культурних традицій регіонів (релігійних вірувань, звичаїв, мистецтв, мови й іншого), виокремлення зв'язків і впливів – основні функції історичного краєзнавства. Освітнє відображення цієї форми пізнання рідного краю полягає у проведенні місцевим жителям і туристам екскурсій, виставок, конференцій, презентацій, ярмарків тощо [4, 126–127].

Наукове підґрунтя історичного краєзнавства закладено було ще за часів Античності. Філософи описували свої подорожі, обмінювались думками, вступали в полеміки. Мандрували грецькі мудреці заради самоосвіти, навчання інших, представлення своєї культури різним народностям. Українські території описав вперше Геродот (Ольвію, Велику Скіфію – Північне Причорномор'я). Клавдій Птолемей вже розрізняв географію та хорографію (країнознавство / краєзнавство). У Середньовіччі також було чимало описів певних регіонів: Київщини (Б. Кверфуртський), Криму (В. Рубрук), Львівщини (Ж. де Лянуа) тощо. Активно велось літописання, наприклад, у Галицько-Волинському чимало цінних історико-краєзнавчих відомостей. Розроблялись карти, путівники, особливо святими місцями [2, 23–24].

З XVIII ст. краєзнавчі дослідження складались не лише з описів, а й анкетування, опитування, статистик. Комплексні розвідки здійснювались під керівництвом російсь-

кого науковця М. Ломоносова. Своєрідними звітами вчених стали монографії на цю тематику. Було закладено основи шкільного краєзнавства. У XIX ст. функціонували різні товариства, котрі значну увагу приділяли регіональним дослідженням, а саме «Товариство Нестора Літописця», Одеське наукове товариство історії та старожитностей, Наукове товариство імені Тараса Шевченка та багато інших. До істориків, які займалися краєзнавчими проблемами, належали: М. Драгоманов, М. Грушевський, М. Костомаров, Д. Багалій, Д. Яворницький тощо [1, 11–17; 2, 24–26].

XX ст. характерне створенням Всеукраїнської академії наук (1918 р.). 1922 р. засновано було Комісію краєзнавства, котру очолив А. Лобода. При інститутах народної освіти відкривали кафедри для регіональних досліджень, спеціальні кабінети, бібліотеки, музеї. На 1 січня 1929 р. функціонувало 51 товариство, 658 гуртків, друком вийшов перший часопис «Краєзнавство». У 1930–1950-х рр. регіональні дослідження проводились дуже мало через політико-економічні події в УРСР. У 1960-х рр. поступово виходили енциклопедії 26-томного видання «Історія міст і сіл Української РСР». Справжнє піднесення краєзнавства відбулось 27 березня 1990 р., коли було започатковано Всеукраїнську спілку краєзнавців. Її головою обрали П. Тронька. Згодом світ побачив науково-документальне багатосерійне видання «Реабілітовані історією». Нині успішно функціонує Національна спілка краєзнавців України, пишуться науковцями сотні статей, монографій, довідників, посібників тощо [2, 26–31].

Таким чином, історичне краєзнавство є засобом збереження історичної пам'яті народу конкретного регіону. Воно має давнє наукове підґрунтя (з Античності й до наших днів). У період становлення української незалежності та державності краєзнавство відіграло величезну роль. Повага до людей, бажання знати традиції свого народу, патріотизм – ці моральні критерії мають займати чільне місце серед складників компетентнісного підходу навчання в закладах освіти. Особистості з високими рівнями національної самосвідомості та знаннями державотворчих процесів легко зможуть знайти своє місце в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугрій В.С. Становлення наукових засад історичного краєзнавства в Україні (друга половина XIX – початку XX ст.). *Сумський історико-архівний журнал*. 2014. Вип. 23. С. 11–17.
2. Гедін М. Історичні передумови краєзнавчих досліджень в незалежній Україні. *Вісник КНЛУ. Серія Історія, економіка, філософія*. 2019. Вип. 24. С. 22–31.
3. Кашаба О.Ю. Феномен історичного краєзнавства в контексті розвитку історичної науки. *Краєзнавство*. 2005. Вип. 1. С. 31–34.
4. Лісовська О.В. Історичне краєзнавство як засіб формування історичної пам'яті та духовності українського народу. *Уманська старовина*. 2016. Вип. 2. С. 125–130.